

לשכת רב הקמפוס

הפקולטה למדעי היהדות

דף שבועי

פרשת שלח לך, תש"ע
מספר 864מאת המרכז ללימודי יסוד ביהדות
ע"ש הלנה ופאול שולמן

למה סולמות? עיון בגרסת רש"י

בשוכם של המרגלים מלתור את ארץ כנען הם מציגים דברים קשים לפני בני ישראל מדוע אין באפשרותם לרשת את הארץ: "אָפֶס כִּי עַז הָעַם הַיֵּשֶׁב בְּאֶרֶץ וְהָעָרִים בְּצֻרוֹת גְּדֹלֹת מְאֹד וְגַם יְלְדֵי הָעֵינָק רְאִינוּ שָׁם" (יג:כח). בתגובה ובמאמץ לשכנע את העם שלא כך הדברים, ואפשר להצליח במשימה, כלב פונה אל העם בדברים האלה: "וַיִּהְיֶה כָּלֵב אֶת הָעָם אֶל מֹשֶׁה, וַיֹּאמֶר עֲלֵה נַעֲלֶה וַיְרַשְׁנוּ אֹתָהּ כִּי יָכוֹל נוּכַל לָהּ" (יג:ל). בקריאה ראשונה היינו מבינים שכלב רוצה לומר לעם שלא כדברי המרגלים 'בואו נעלה לארץ כנען, שכן ביכולתנו לרשת אותה!' או כלשון הרמב"ן (שם):

וזה טעם "ויהם כלב" – כי שתק אותם ואמר עלה נעלה וגו' כי יכול נוכל לה – לומר: אמת הוא שהעם חזק אבל אנחנו נחזק מהם ומעריהם הבצורות, על כן אמר "לה".

לאור זה מתקשים אנו בהבנת דברי רש"י על המילים "עלה נעלה": "עלה נעלה – אפילו בשמים והוא (=משה) אומר עשו סולמות ועלו שם נצליח בכל דבריו". אם הוא מפרש "עלה" – לשמים, למה נקט לשון "בשמים"? וכן מה הצורך להשתמש בסולמות? מפרשי רש"י בכל הדורות התקשו לספק הסבר המניח את הדעת.¹ ידוע שפירוש רש"י על התורה היה הספר העברי הראשון שהודפס. והנה באחד הדפוסים הראשונים של רש"י, בדפוס רומא לפני שנת ר"מ,² מצויה בדברי רש"י הגרסה הזאת: "עלה נעלה, אפילו אם היו הערים בצורות עד לשמים והוא אומר לנו עשו סולמות ועלו שם היינו מצליחים בכל דבריו".

דברי רש"י אלו תואמים מאוד את דברי המרגלים, כמסופר בדברים (א:כח) ובפירוש רש"י שם: "אָנָּה אֲנַחֲנוּ עוֹלִים אֲחִינוּ הַמָּסוּ אֶת לְבַבְנוּ לְאִמּוֹר עִם גְּדוֹל וְרָם מְמַנּוּ עָרִים גְּדוֹלוֹת וּבְצוּרוֹת בְּשָׁמַיִם וְגַם בְּנֵי עֵינָקִים רְאִינוּ שָׁם". ורש"י מפרש שם: "דברו הכתובים לשון הבאי". רש"י מסביר שהמרגלים הגזימו ותיארו את הערים הבצורות כאילו הן בשמים, ולכן דברי ההרגעה של כלב בספר במדבר כוונתן: 'אף אם נדמה לכם שהערים הבצורות כל כך גדולות ומגיעות לשמים, נוכל להצליח ולרשת אותן על ידי סולמות שמה יצווה לעשות!' "כי יכול נוכל לה"!³ דברי רש"י בגרסה המופיעה בדפוס רומא מבהירים את פירושו שהיה קשה להבנה שנים רבות.

יוסי מורגנשטרן
פתח תקווה

¹ לדוגמה, שפתי חכמים: דאם לא כן הוה ליה למימר "נעלה וירשנו", "עלה" למה לי? אלא "עלה נעלה" מכל מקום, אפילו לשמים". ודברי גור אריה (המהר"ל מפראג): "אפילו יש להם מזל גדול בשמים שלא נוכל לגרשם – אפילו הכי נוכל לעלות".

² וייתכן שדפוס רומא הוא הדפוס הראשון שהודפס בשנת ר"ל ולא רג"ו די קלבריה משנת רל"ה, המכונה "דפוס ראשון".

³ תודתי לד"ר אהרון מונדשיין שקרא את דברי והעיר לי הערות חשובות.